

УДК 336.02:336.1(477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-4(24)-121-135

*Сергій Фролов, Ольга Григораши, Володимир Орлов, Фатхі Шукаїрі***АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ
ЯК ГОЛОВНОЇ ЛАНКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ***Sergiy Frolov, Olha Hryhorash, Volodymyr Orlov, Fathi Shukairi***АНАЛІЗ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПУБЛИЧНЫХ ФИНАНСОВ
КАК ГЛАВНОГО НАПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ***Sergiy Frolov, Olha Hryhorash, Volodymyr Orlov, Fathi Shukairi***ANALYSIS OF THE FUNCTIONING OF PUBLIC FINANCE
AS THE MAIN DIRECTION OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE**

У статті дано оцінку розвитку фінансової системи України на основі аналізу функціонування публічних фінансів. Аналіз структури ВВП України за виробничим методом показав посилення тенденції щодо переважання сировинних видів діяльності, а не продуктів переробки та кінцевої продукції. Аналіз показника ВВП України показав позитивну динаміку у фактичних цінах у національній валюті та нестабільну поведінку в доларовому еквіваленті.

На основі побудованого прогнозу на 2021 рік щодо виконання бюджету за доходами та видатками з використанням методу експоненційного згладжування визначено, що рівень невиконання плану становитиме 5,4 %, з високою імовірністю прогнозується зростання дефіциту зведеного бюджету. Темпи приросту доходів та видатків зведеного бюджету мають нестабільний і навіть хаотичний характер, що не може гарантувати високої якості формування прогнозу за темпами зміни дохідної та видаткової частини.

Аналіз структури дохідної частини показав, що 60 % податків становлять внутрішні податки на товари та послуги, що характеризує стан економіки України як нестабільний та кризовий. Найбільша за обсягом стаття видатків – на соціальний захист та соціальне забезпечення.

За період з 2012 по 2019 роки загальна сума сформованого боргу збільшилась більше ніж у 3,8 рази, що також засвідчує негативний вплив на розвиток фінансової системи України.

Ключові слова: фінансова система; публічні фінанси; ВВП; доходи бюджету; видатки бюджету; державний борг.

Рис.: 9. Бібл.: 15.

В статье дана оценка развития финансовой системы Украины на основе анализа функционирования публичных финансов. Анализ структуры ВВП Украины производственным методом показал усиление тенденции преобладания сырьевых видов деятельности, а не продуктов переработки и конечной продукции. Анализ показателя ВВП Украины показал положительную динамику в фактических ценах в национальной валюте и нестабильное поведение в долларом эквиваленте.

На основе построенного прогноза на 2021 выполнения бюджета по доходам и расходам с использованием метода экспоненциального сглаживания определено, что уровень невыполнения плана составит 5,4 %, с высокой вероятностью прогнозируется рост дефицита бюджета. Темпы прироста доходов и расходов бюджета носят нестабильный и даже хаотичный характер, что не может гарантировать высокое качество формирования прогноза по темпам изменения доходной и расходной части.

Анализ структуры доходной части показал, что 60 % налогов составляют внутренние налоги на товары и услуги, что характеризует состояние экономики Украины как нестабильное и кризисное. Наибольшая по объему статья расходов – на социальную защиту и социальное обеспечение.

За период с 2012 по 2019 годы общая сумма долга увеличилась более чем в 3,8 раза, что также свидетельствует о негативном влиянии на развитие финансовой системы Украины.

Ключевые слова: финансовая система; публичные финансы; ВВП; доходы бюджета; расходы бюджета; государственный долг.

Рис.: 9. Библ.: 15.

The assessment of the development of the financial system of Ukraine, based on the analysis of the functioning of public finance, is done in the article. An analysis of the GDP structure in Ukraine's by the production method showed the tendency for the predominance of raw materials, rather than processed products and final products. Analysis of Ukraine's GDP indicator showed a positive trend in prices in national currency and an unstable tendency in dollar terms.

Using the exponential smoothing method the forecast of budget revenues and expenses execution for 2021 was made. The forecast determined that the level of non-fulfillment of the plan is going to be 5.4 %, the budget deficit is predicted to grow with a high probability. The growth rates of budget revenues and expenditures are unstable, it cannot guarantee a high quality of forecast for changes in the revenues and expenditures.

The analysis of the revenue structure showed that 60 % of taxes are internal taxes on goods and services, which characterizes the Ukrainian economy state as unstable. The largest expenditure item is social protection and social security.

During the period from 2012 to 2019, the total amount of debt increased by more than 3.8 times, which also indicates a negative impact on the development of the Ukraine financial system.

Keywords: financial system; public finance; GDP; budget revenues; budget expenditures; public debt.

Fig.: 9. References: 15.

JEL Classification: E42; H6

Постановка проблеми. Фінансова система є основою функціонування кожної держави, виступає інструментом її впливу на соціально-економічний розвиток шляхом перерозподілу валового внутрішнього продукту. Незважаючи на те, що економічні відносини в Україні мають ринковий характер, а складовими фінансової системи є, зокрема, фінанси суб'єктів підприємництва, фінанси домогосподарств та фінансовий ринок, в Україні головним важелем регулювання соціально-економічного розвитку держави залишаються публічні фінанси. Отже, оцінка фінансової системи України неодмінно пов'язана з дослідженням функціонування публічних фінансів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню аналізу фінансової системи присвячено публікації як вітчизняних науковців, серед яких С. Кораблін [7], С. Чернявський [12], Ю. Урсакий [14], Т. Момот [8], О. Веретенникова [2], В. Письменний [9], М. Ігнатишин [4], так і закордонних науковців: В. Шпотенко [15], Ю. Ковалева [6], В. Рябцева [10], Л. Бакуменко [1], Ю. Трифонов [13].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Однак питання розвитку фінансової системи, що базується на показниках функціонування публічних фінансів, залишається недостатньо дослідженим. Це зумовило вибір теми та мету дослідження.

Метою статті є оцінка розвитку фінансової системи України на основі аналізу функціонування публічних фінансів.

Виклад основного матеріалу. Стан фінансової системи (ФС) України на цьому етапі можна охарактеризувати як нестабільний та такий, що значною мірою залежить від впливу зовнішніх чинників. Як нам відомо, основними сферами ФС є публічні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств та фінансовий ринок, який забезпечує рух фінансових ресурсів між ними. В Україні, на відміну від країн із розвиненими фінансовими ринками роль публічних фінансів є пріоритетною з погляду регулювання фінансових потоків.

Традиційно у складі публічних фінансів виділяють державні та місцеві фінанси та відповідно аналізують стан державного та місцевого бюджету, але якщо аналізувати з погляду інституційної побудови економіки [5], то до публічних фінансів можна також віднести фінанси державних фінансових та нефінансових корпорацій.

Дослідження фінансових відносин стосується сфери розподілу та перерозподілу створеного валового внутрішнього продукту (далі ВВП). Структура ВВП країни характеризує стан економіки загалом та з погляду фінансів відображає потенційні можливості на рівні економіки стабільно формувати фінансові ресурси та сприяти стабільному наповненню дохідної частини державного та місцевих бюджетів, значною мірою визначає пріоритетні напрями використання коштів бюджету, особливо в розрізі стимулювання економічної діяльності [11].

Стосовно характеристики економіки України як сировинної, то відповідь на це запитання дає структура ВВП, яка сформована за виробничим методом (рис. 1).

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

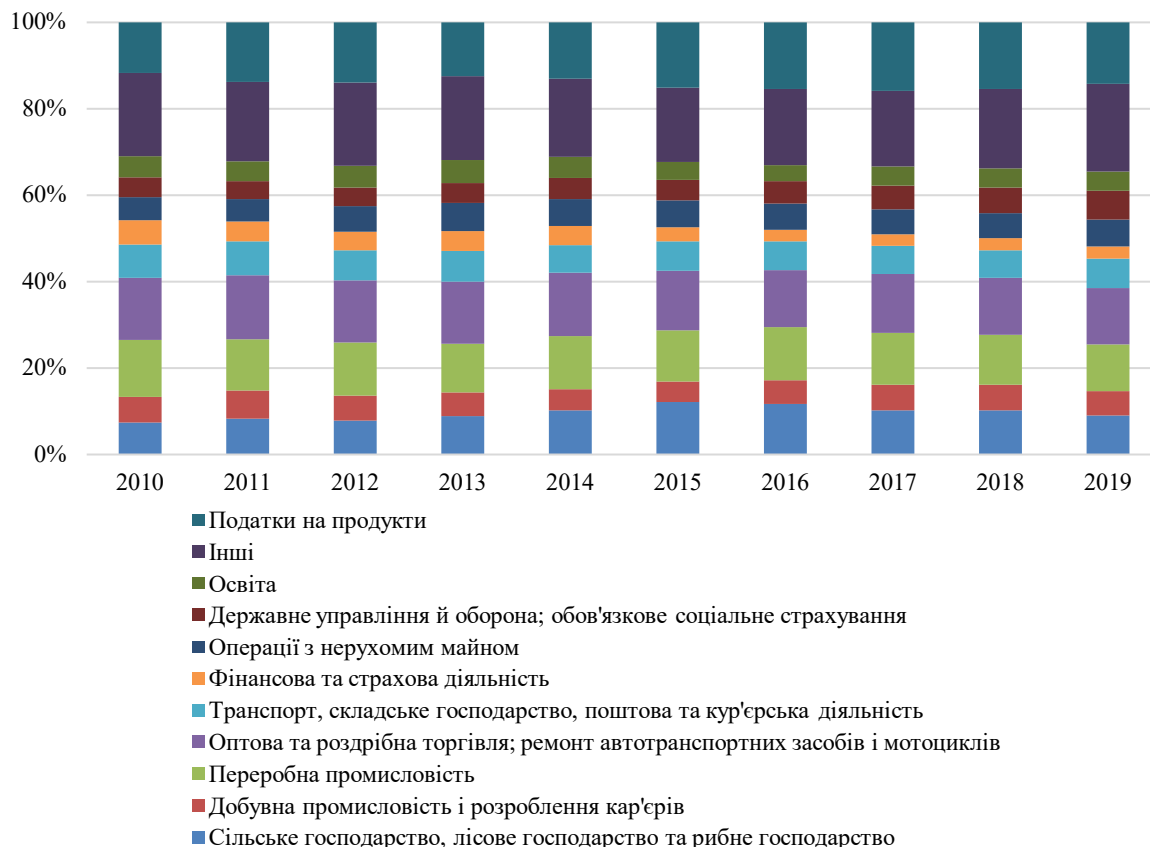

Рис. 1. Структура ВВП України за виробничим методом

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України.

Основними видами економічної діяльності в Україні, які забезпечують формування ВВП, є сільське, лісове та рибне господарство, переробна та добувна промисловості, оптова та роздрібна торгівля, а також транспорт, поштова та кур'єрська діяльність. Аналізуючи структурні зміни ВВП у динаміці, зазначимо, що протягом 2010–2019 рр. поступово зростає частка сільського господарства з 7,4 % у 2010 до 9 % у 2019, що становить понад 20 % приросту. При цьому частка переробної промисловості, сировиною для якої є якраз продукція сільського господарства, за аналогічний період поступово скорочується з 13,2 до 10,8 %, що становить 18 %. Про взаємозв'язок між цими видами діяльності свідчить отриманий коефіцієнт парної кореляції на рівні 0,9701. Це свідчить про посилення тенденції щодо переважання сировинних видів діяльності, а не продуктів переробки та кінцевої продукції. На погіршення ситуації в економіці країни також вказує і скорочення частки фінансової та страхової діяльності: якщо в 2010 році вона становила 5,7 %, то в 2019 році – лише 2,8 %, що серед усіх видів діяльності має найвище значення просідання – понад 50 %. Найбільше зростання за аналізований період демонструють такі види діяльності, як державне управління та оборона – 45 %, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування – 40 %. Крім того, у структурі ВВП України значну питому вагу посідають податки на продукти, виробництво та реалізація яких здійснена українськими підприємствами. За аналізований період їхня частка зросла з 11,8 до 14,2 %, що становить більше ніж 20 % приросту. Щодо ознак сировинної економіки, то цю характеристику підтверджує аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі станом на початок 2020 року: найбільшу частку у структурі займають зернові культури – 20,9, при цьому продукти їх переробки лише 0,4 %, друга позиція належить експорту чорних металів – 17,2 %, крім того, близько 10 % становить руда, шлак та зола, які також є сировиною, а не продуктом кінцевого споживання. У дослідженні С. О. Корабліна [7], за період

у 20 років було встановлено, що саме сировинна структура української економіки є однією з основних причин фінансових криз «час і місце всіх трьох валютних криз визначалися сировинною спеціалізацією України та падінням цін на ключові товари її експорту». Така ситуація дозволяє робити висновок, що не стан державного бюджету є причиною фінансових криз, а навпаки, він є їхнім наслідком та проявом.

Формування ВВП України загалом відбувається з різною динамікою, залежно від того, в якій валюті його аналізувати. Динаміка ВВП у національній валюті має висхідну тенденцію, при цьому коефіцієнт апроксимації становить 0,985, тобто ймовірність прогнозу є досить високою (рис. 2). Але, незважаючи на таку ситуацію, можна констатувати соціально-економічний спад та зниження ділової активності. Не менш важливого значення при цьому набуває і сама методика визначення ВВП, яка, на думку В. Д. Шпотенко [15], має певні недоліки, а саме не враховує впливу негативних факторів неекономічного характеру, не бере до уваги витрати на проведення дозволів та на покращення якості товарів, а особливо не враховує розмір тіньового сектору економіки, який за підрахунками експертів [12; 14; 8], а також на основі розрахунків Міністерства економічного розвитку України [3] становить від 20 до 50 % обсягу ВВП, залежно від методики, яка використовується.

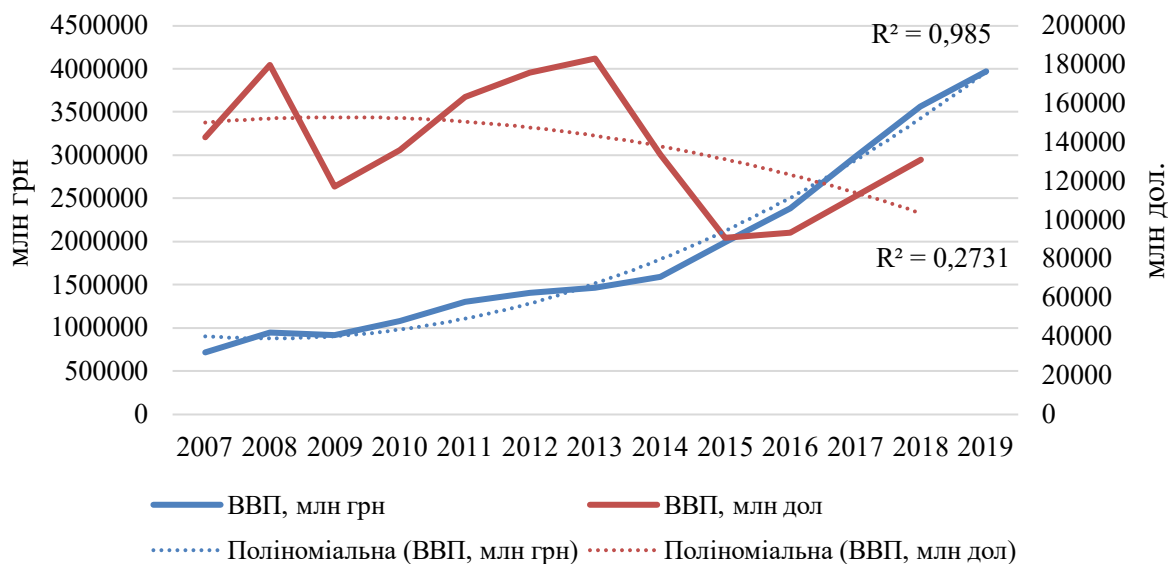

Рис. 2. Порівняльна динаміка ВВП України в гривні та доларовому еквіваленті
Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України.

На відміну від динаміки, яку демонструє ВВП у фактичних цінах у національній валюті, динаміка ВВП у дол. США має інший вигляд, та нестабільну поведінку, зокрема в 2014 році відбулось різке падіння більше ніж на 25 %, яке продовжилось в 2015 році ще на 30 %, лише починаючи з 2016 року почалось поступове відновлення та зростання обсягу ВВП. В основі такої ситуації різкого падіння української економіки були політичні фактори, зокрема втрата частини території, а саме Автономної Республіки Крим та частини Луганської та Донецької областей. Враховуючи такі суттєві коливання протягом аналізованого періоду, побудована поліноміальна крива тренду показала загалом падіння обсягу ВВП, водночас величина вірогідності апроксимації на відміну від ВВП у національній валюті є незначною – 0,273, що не дозволяє отримати якісний прогноз.

Враховуючи, що для оцінювання та прогнозування загальної економічної ситуації країни береться до уваги зведений бюджет, то нами проаналізовано показники формування цього бюджету з погляду якості запланованих показників та % виконання зведеного бюджету як за доходами, так і за видатками. Результати розрахунків наведені на рис. 3.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рис. 3. Динаміка та прогностичні значення показників виконання зведеного бюджету України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України.

За аналізований період показники виконання зведеного бюджету України в частині формування його доходів в окремі періоди (2007, 2011, 2015-2017 рр.) було повністю виконано, і навіть спостерігалось незначне перевиконання. Найбільше недовиконання було зафіксовано в 2009 році. При цьому варто наголосити на тому, що для аналізу використовувались відкориговані планові показники, а не ті, які були передбачені в бюджеті в момент його першого затвердження. Фактично кожного року відбувалось таке коригування. Натомість якщо аналізувати стан виконання бюджету за видатками, то тут ситуація є цілком протилежною, а саме не спостерігається в жодному році показник у 100 %. За аналізований період середнє значення виконання становить 92,62 %, при цьому мінімальне значення – 85,89 % зафіксовано у 2009 році, що відповідає ситуації з формування дохідної частини бюджету, а максимальне значення – 94,79 % – у 2015 р., що аналогічно й ситуації щодо дохідної частини зведеного бюджету. Розрахований коефіцієнт парної кореляції між двома масивами даних (% виконання зведеного бюджету за доходами та за видатками) становив 0,9394, тобто існує тісна залежність між формуванням дохідної та видаткової частини, що є цілком логічним. Побудований прогноз на два наступних періоди щодо виконання бюджету за доходами (показник довірчого інтервалу становить 95 %) з використанням методу експоненційного згладжування засвідчив, що незважаючи на прогноз виконання в 100 % плану на 2020 рік, у 2021 році відсоток невиконання становитиме 5,4 %, при цьому різниця між нижньою та верхньою довірчими границями становить понад 18 %, що характеризує ситуацію як таку, що має досить значний інтервал між оптимістичним та песимістичним сценарієм, а отже, залежно від впливу різних чинників процес виконання бюджету за доходами може мати з високою ймовірністю зростання дефіциту зведеного бюджету.

Аналізуючи отримані прогностичні значення за видатками, отримані за аналогічними періодами можна спостерігати значно менший розрив – 10,7 % – між верхньою та нижньою довірчими границями, що є більш позитивним результатом та майже вдвічі нижчим, ніж по доходах.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Розрахований коефіцієнт кореляції для темпових показників має значення 0,8707, тобто підтверджує наявність тісної залежності між цими показниками, але слабшу, ніж за показниками виконання. Як свідчить рис. 4, темпи приросту доходів та видатків зведеного бюджету мають нестабільний і навіть хаотичний характер, говорити про стійку тенденцію не є можливим, до того ж на основі таких показників розраховане значення величини вірогідності апроксимації є дуже низьким. Що свідчить про невисоку якість формування прогнозу за темпами зміни дохідної та видаткової частини.

Побудовані прогнозні значення темпів приросту доходів та видатків бюджету підтверджують попередньо зроблені висновки, оскільки розбіжність між нижньою та верхньою довірчими границями є досить суттєвими. Як і у випадку з показниками виконання зведеного бюджету, прогнозні розриви по доходах є значно вищими, ніж прогнозні розриви по видатках.

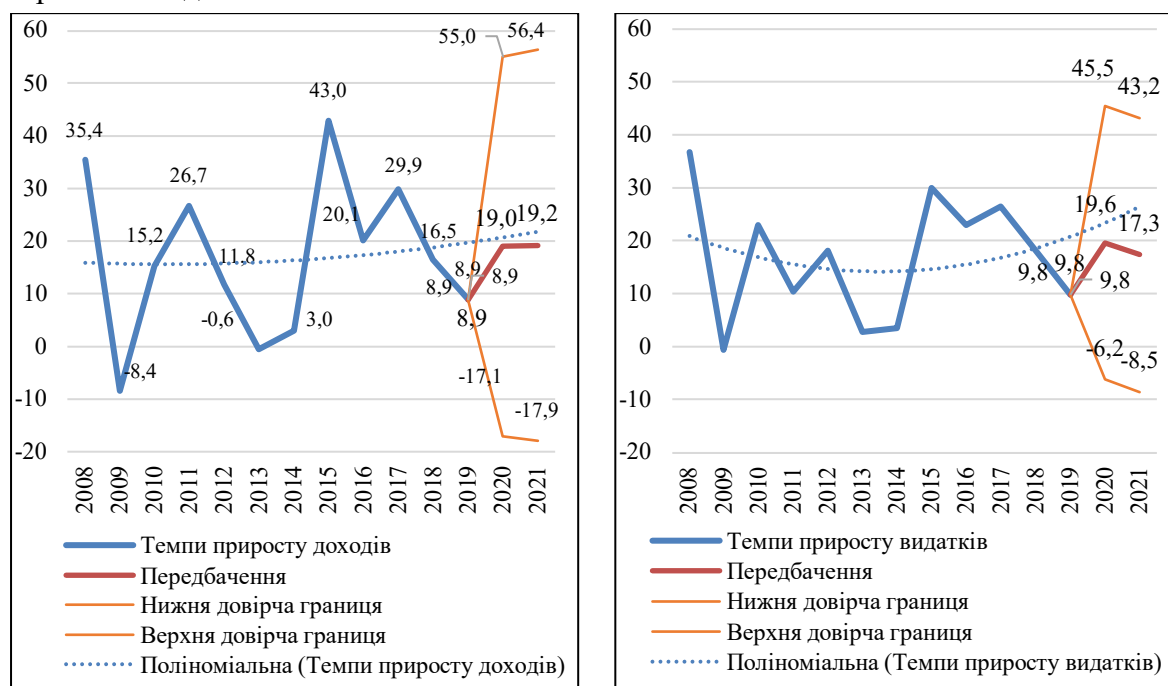

Рис. 4. Динаміка та прогнозні значення темпів приросту доходів та видатків зведеного бюджету України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України.

Таким чином, формування дохідної та видаткової частини зведеного бюджету є нестабільним та важко прогнозованим. Це пов'язано насамперед із постійними змінами, що супроводжують податкову політику з погляду наповнення бюджету, внесеннями різноманітних новацій через перегляд як переліку податків, бази оподаткування, ставок, так і процедури їх адміністрування. З погляду формування видаткової частини бюджету, то в ній проявляється відсутність системного та стратегічного бачення розвитку економіки країни загалом, зміна пріоритетів в економічній політиці в коротких часових інтервалах.

Оцінюючи співвідношення між доходами державного та місцевого бюджетів, які включені до складу зведеного бюджету України, можна відзначити, що в Україні державний бюджет значно перевищує всі місцеві бюджети сумарно, зокрема на 2019 рік в 1,8 рази. Аналогічна ситуація при цьому спостерігається і по видатковій складовій. Водночас акцентувати увагу на цьому показнику наразі не є доречним, оскільки в Україні нині відбувається адміністративно-територіальна реформа, яка супроводжується і процесами фінансової децентралізації. Після впровадження реформа має змінити співвід-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ношення, з одного боку, збільшивши дохідну частину місцевих бюджетів, але з іншого – перекинувши на органи місцевої влади і частину функції щодо формування видаткової частини. Це певною мірою буде впливати й на суми міжбюджетних трансфертів.

Стосовно формування державного бюджету, то аналіз цього процесу було здійснено за аналогічний період як і по зведеному бюджету. Динаміка виконання плану надходжень (рис. 5) загалом є стабільною та в середньому за аналогічний період становить 96,66 % при мінімальному значенні у 82,13 % (2009 р.) та максимальному 108,73 % (2015 р.) Розрахований коефіцієнт осциляції, що характеризує співвідношення ступеня розмаху варіації до середнього значення по вибірці становив 0,275, це означає, що вибірка більше ніж на 70 % є однорідною. З погляду виконання плану надходжень можна відзначити, що найбільш стабільними є виконання планових показників по податкових надходженнях, у середньому за аналізований період % виконання становив 96,08 %, при мінімальному значенні 83,34 % (2009 рік) та максимальному значенні 101,77 % (2011 рік). Коефіцієнт осциляції, по податкових надходженнях становить 0,192, що характеризує ці дані як однорідні та підтверджують стабільність формування цієї частини надходжень. Враховуючи, що податкові надходження є основним джерелом формування дохідної частини державного бюджету, така ситуація є дуже важливою, оскільки забезпечує відносну стабільність у формуванні Державного бюджету України загалом та його подальше виконання.

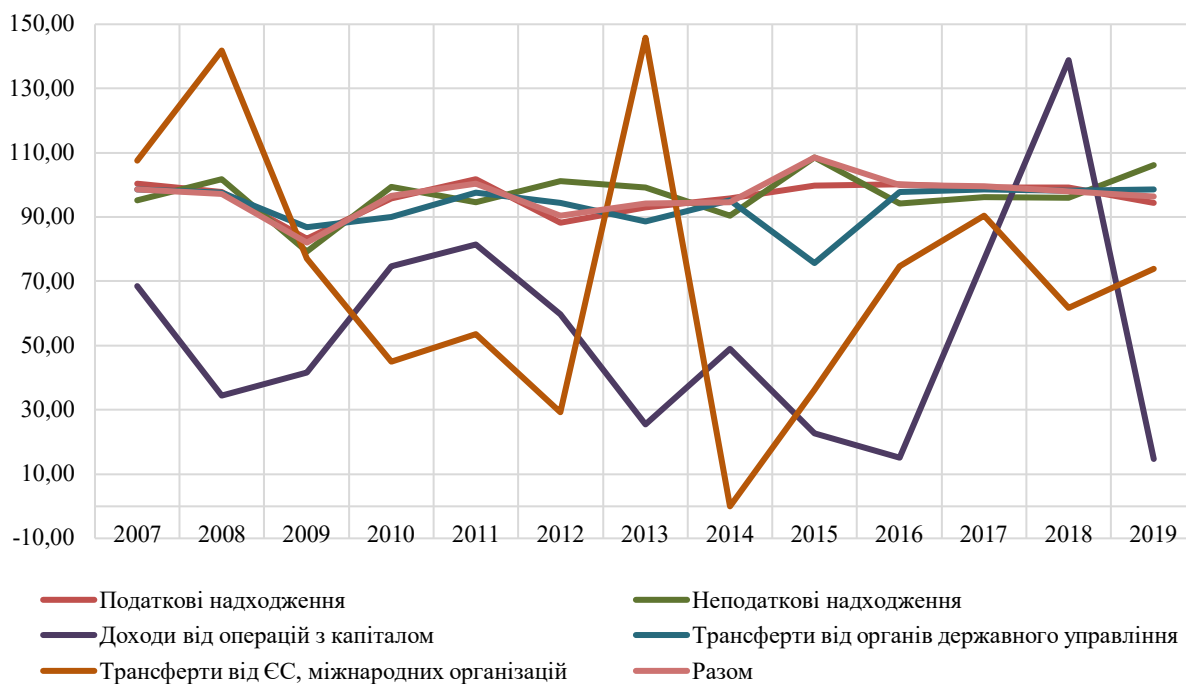

Рис. 5. Динаміка виконання плану надходжень до Державного бюджету України, %
Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України

Найнижчий коефіцієнт осциляції отримано по внутрішніх податках на товари та послуги – 0,189, це значною мірою пояснює і значення отриманого показника по податкових надходженнях загалом, оскільки саме ці податки, до яких належать податок на додану вартість та акцизи (як на ввезені товари, так і на товари вітчизняного виробництва), становлять найбільшу питому вагу серед усіх податкових надходжень, про що буде зазначено нижче.

Крім податкових надходжень, досить стабільною є динаміка виконання плану неподаткових надходжень та трансфертів від органів державного управління у вигляді реверсної дотації.

Найбільш нестабільною є динаміка виконання доходів у вигляді трансфертів від міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО, ОБСЄ та інших, а також надходжень за програмами допомоги урядів іноземних держав, Європейського Союзу та інших. Крім того, нестабільною є динаміка доходів, які отримані від операцій із капіталом, що підтверджується відповідними мінімальними та максимальними значеннями та коефіцієнтом осциляції.

Аналізуючи структуру доходів державного бюджету (рис. 6), можна зауважити, що основним джерелом їх наповнення є сплата податків, які станом на 2019 рік становлять понад 80 %, а також неподаткові надходження, питома вага яких становить більше ніж 18 %, відповідно на інші надходження припадає близько 2 %, що є несуттєвим показником.

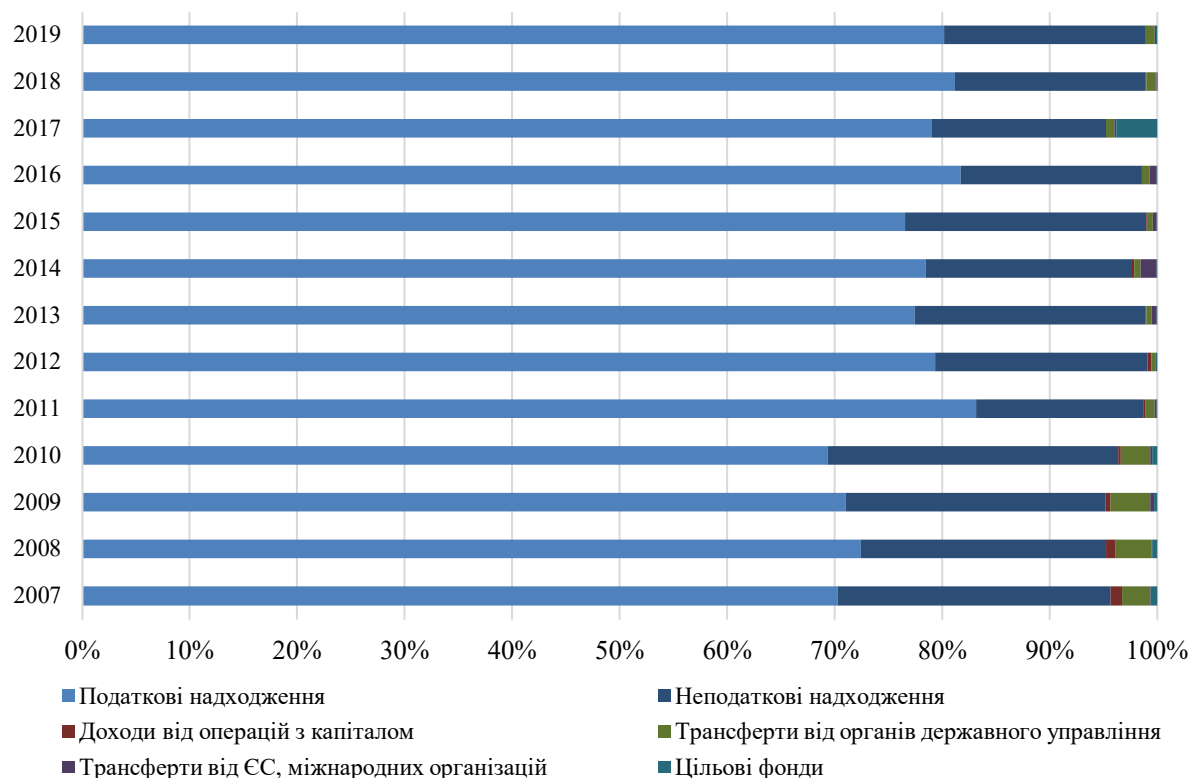

Рис. 6. Динаміка структури доходів державного бюджету України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України.

Враховуючи, що у структурі доходів значну частку займають податкові надходження, на рис. 7 подано їхню структуру станом на 2019 рік. Очевидно, що з-поміж усіх податків понад 60 % становлять внутрішні податки на товари та послуги, до яких належать непрямі податки, на другому місці – податки на доходи на прибуток та на збільшення ринкової вартості, їхня частка становить 27 %. Певною мірою така структура податкових надходжень характеризує стан економіки України як нестабільний та кризовий, оскільки у стабільній економіці з високим рівнем рентабельності суб'єктів господарювання частка прямих податків, таких як податок на прибуток підприємств та податок на доходи фізичних осіб є досить високою.

Для якісного аналізу формування дохідної частини державного бюджету необхідно провести аналіз структурних зрушень у динаміці за аналізований період. У наукових публікаціях, присвячених дослідженню структурних змін в економічних явищах найчастіше виокремлюють показники динаміки та варіації структурних зрушень [4; 5; 6; 10; 13].

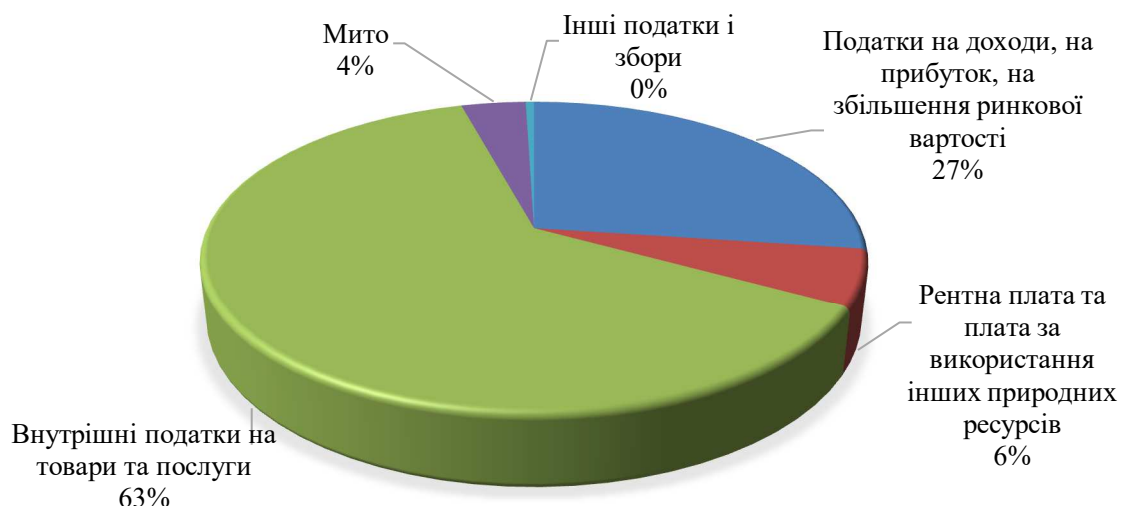

Рис. 7. Структура податкових надходжень до державного бюджету України станом на 2019 рік

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України.

Не менш важливого значення набуває дослідження і видаткової частини державного бюджету. На відміну від формування дохідної частини бюджету, виконання видаткової частини є більш стабільним, при цьому найбільш повно виконання за видатками відбувалось за напрямками: громадський порядок, безпека та судова влада, розбіжність між максимальним (98,82 %) та мінімальним (96,58 %) значенням становить лише 4,17 %; освіта – максимальне – 95,2 %, мінімальне – 88,44 %, розбіжність 6,76 %; охорона здоров'я – відповідно 97,86 і 94,58 % з розбіжністю 7,39 %. Найменш стабільним виконання за аналізований період спостерігається за такими напрямками, як економічна діяльність, за якою в 2009 році відсоток виконання становив менше ніж 65 %; житлово-комунальне господарство, фінансування цього напрямку у 2015 році було мінімальним – 4,36 % за цим напрямком було визначено найбільшу кількість періодів, в які спостерігалось значне невиконання запланованих витрат, що підтверджує розрахований показник середнього значення виконання за аналізований період на рівні 52,6 % та відповідний коефіцієнт осциляції – 1,49; охорона навколишнього середовища із середнім значенням у 75,34 % та мінімальним обсягом виконання у 2010 році в обсязі 37,76 %. Можна зробити висновок, що протягом усього аналізованого періоду напрями житлово-комунального господарства та охорони навколишнього середовища фінансувалися за залишковим принципом. Важливим напрямом фінансування за кошти державного бюджету є видатки на оборону – максимальне невиконання 74 % відбулось у 2009 році, водночас починаючи з 2014 року відсоток виконання суттєво зріс, що пов'язано з початком військового конфлікту на Сході України.

Загалом ситуація щодо виконання плану по видатках державного бюджету засвідчує відсутність передусім довгострокової стратегії розвитку держави, ситуативне вирішення окремих завдань в умовах перманентності кризових явищ в економіці України.

Стосовно структури витрат державного бюджету, то варто зазначити, що за аналізований період вона досить часто змінювалась, а тому, як і у випадку з доходами державного бюджету, було проведено аналіз структурних зрушень для того, щоб з'ясувати, наскільки послідовною є фінансова політика в країні взагалі та її бюджетна складова зокрема. Динаміку структури видаткової частини Державного бюджету України подано на рис. 8.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

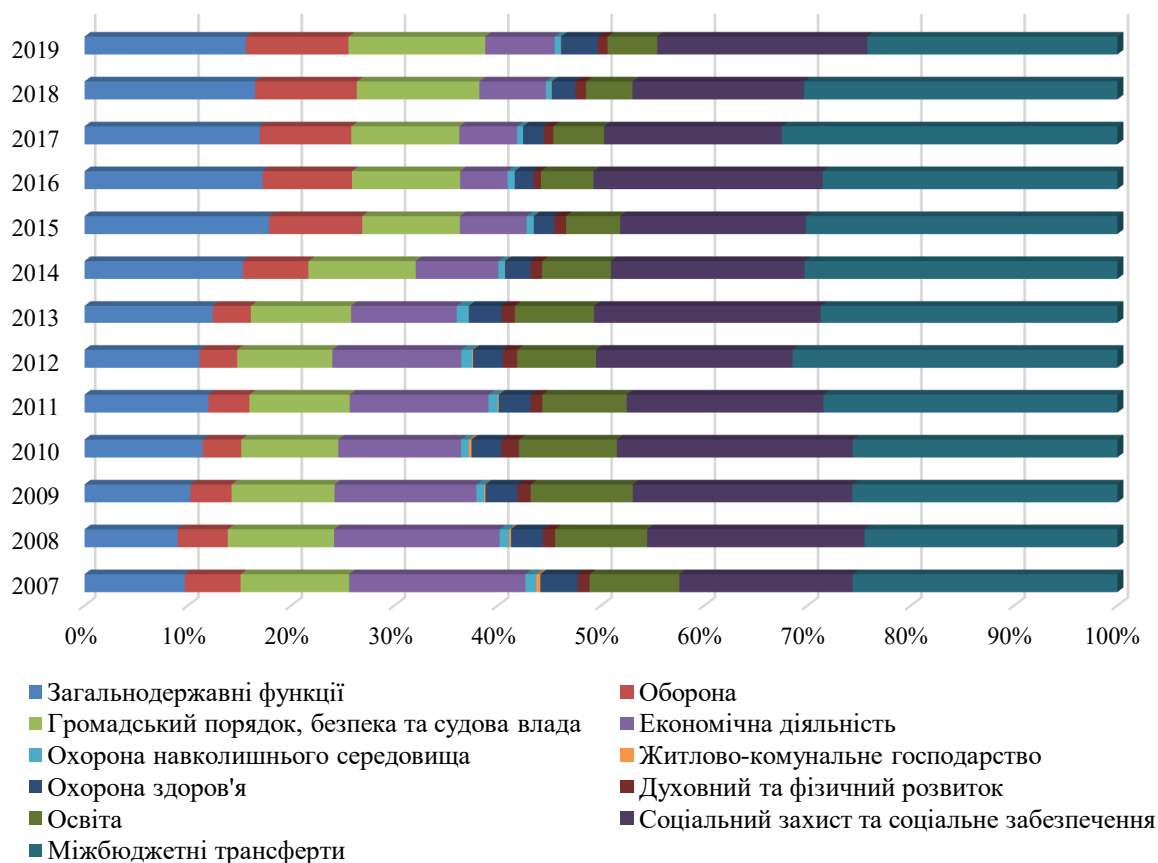

Рис. 8. Структура витрат державного бюджету України

Джерело: складено авторами за даними Державної казначейської служби України.

Найбільшу питому вагу у структурі видатків за усередненим значенням протягом аналізованого періоду мають видатки, у вигляді міжбюджетних трансфертів, їхня частка становить у середньому більше ніж 28 %, при максимальному значенні в 32,5 % у 2017 році. Міжбюджетні трансферти відіграють значну роль у формуванні публічних фінансів, оскільки є інструментами фінансового вирівнювання, «механізм яких спрямований на збільшення дохідної бази бюджетів територій із малим податковим потенціалом або надмірними витратами на забезпечення суспільного добробуту» [9]. Тут необхідно звернути увагу на те, що в Україні на цьому етапі триває адміністративно-територіальна реформа, яка, зокрема, передбачає і фінансову децентралізацію, тобто може суттєво вплинути на суму і її вагу міжбюджетних трансфертів у структурі державного бюджету. «Ефективність міжбюджетних відносин та бюджетного вирівнювання має забезпечуватися чітким розмежуванням дохідних і видаткових повноважень, а кожен рівень влади повинен мати достатні джерела доходів для реалізації покладених на них функцій. Крім того, в умовах реалізації концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, місцеві органи влади мають прагнути до забезпечення фінансової стійкості місцевих бюджетів, що призведе до скорочення бюджетних дисбалансів територій, забезпечення максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача, і, зрештою, сприятиме соціально-економічному розвитку України» [4].

Якщо не враховувати міжбюджетні трансферти, то серед усіх видатків державного бюджету за функціональним призначенням найбільшу питому вагу аз середніми показниками мають видатки, спрямовані на соціальний захист та соціальне забезпечення населення (19,61 %), що відповідає і максимальному значенню за аналізований період в

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

обсязі 22,83 % (2010 рік), при цьому попри незначні коливання по роках питомої ваги, за весь аналізований період саме ця стаття витрат була завжди максимальною. Це свідчить про соціальну спрямованість бюджету, а також про наявність значної частини населення, що потребує державної підтримки для досягнення мінімальних соціальних стандартів у суспільстві. Максимальна частка витрат на соціальний захист та забезпечення, може характеризувати видатки бюджету з негативного погляду, оскільки свідчить про формування не стільки бюджету, спрямованого на розвиток, скільки формування бюджету «проїдання».

Наступна максимальна за обсягом стаття витрат – це є загальнодержавне управління, причому її середнє значення за аналізований період становить 13,5 %, але розбіжність між мінімальним (9,01 % у 2008 році) та максимальним (17,87 % у 2015 році) значенням є однією з найбільших. Причому на відміну від інших статей, витрати на загальнодержавне управління мають стійку тенденцію до зростання до 2015 року та поступове, але не значне зниження до 2019 року. Загалом ця стаття витрат за аналізований період зросла у 2019 році порівняно з 2007 в 1,7 раза.

Значну частку також має стаття громадський порядок, безпека та судова влада, яка станом на 2019 рік становить понад 13 %. Варто зазначити, що серед усіх статей витрат найбільшу негативну тенденцію можна відзначити за напрямом економічна діяльність, оскільки протягом аналізованого періоду питома вага цієї статті скоротилась у 2,5 раза – з 17 % у 2007 до 6,7 % у 2019 році. Скорочення цієї статті витрат свідчить про суттєве зменшення фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку економічного розвитку та створення привабливих умов для подальшого зростання.

За період з 2012 по 2019 рр. загальна сума сформованого боргу (рис. 9) збільшилась більше ніж у 3,8 раза, при цьому загальна сума боргу, яка включає державний та гарантований державою борг, станом на кінець 2019 року становить 1 998 300 млн грн. Питома вага загального боргу у ВВП України досягла свого максимуму у 2016 році – більше ніж 80 %, а починаючи з 2017 року цей показник поступово зменшується та станом на 2019 рік становить 50 %.

У структурі зведеного боргу протягом аналізованого періоду суттєво переважає сума державного боргу, яка протягом аналізованого періоду зросла з 77 % у 2012 до 88 % у 2019 році та становить у середньому 84,44 %, це означає, що питома вага гарантованого державою боргу за відповідний період знизилась на 30 %. Якщо аналізувати структуру державного боргу за кредиторами, то поступово структура боргу збільшується на користь зовнішнього боргу – в 2019 році майже 60 %, при цьому основними кредиторами України є міжнародні фінансові організації – Міжнародний валютний фонд, група Світового банку, уряди іноземних держав, зокрема США, Канади, Німеччини, Європейського банку реконструкції і розвитку та Європейського інвестиційного банку тощо.

Стосовно гарантованого державою боргу, то він здебільшого сформований за зовнішніми зобов'язаннями, які включають державні гарантії за позиками, отриманими від Міжнародного валютного фонду, Європейського банку реконструкції та розвитку, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Європейського співтовариства з атомної енергії та інших. Стосовно внутрішнього гарантованого державою боргу, то він переважно створений у вигляді державних гарантій по облігаціях Державної іпотечної установи, НАК «Нафтогаз України» щодо формування стабілізаційного (резервного) енергетичного фонду, «Укравтодору» щодо фінансування об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного ремонту автомобільних доріг загального користування, за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України, і придбання дорожньої техніки та обладнання для дочірніх підприємств ПАТ «Державна акціонерна компанія «Авто-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

мобільні дороги України»», Харківського державного авіаційного виробничого підприємства Державного авіабудівельного концерну «Антонов», а також заборгованість перед державними банками – ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк», ПАТ АБ «Укргазбанк». Фактично держава взяла на себе додаткові зобов'язання щодо діяльності державних компаній, але більша частина гарантій, зокрема наданих у 2015–2019 рр., пов'язана з діяльністю підприємств у межах програми підвищення обороноздатності та безпеки держави.

Якщо розглядати структуру державного боргу за інструментами, то станом на кінець 2019 року 68 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу представлено у вигляді цінних паперів, випущених на внутрішньому ринку – облігацій внутрішньої державної позики, та випущених на зовнішньому ринку – облігацій зовнішньої державної позики, інша частина представлена у вигляді позик. Враховуючи, що переважна більшість загальної суми боргу представлена у вигляді ринкових фондових інструментів у подальшому доречно буде проаналізувати стан фондового ринку країни та роль інструментів у його розвитку.

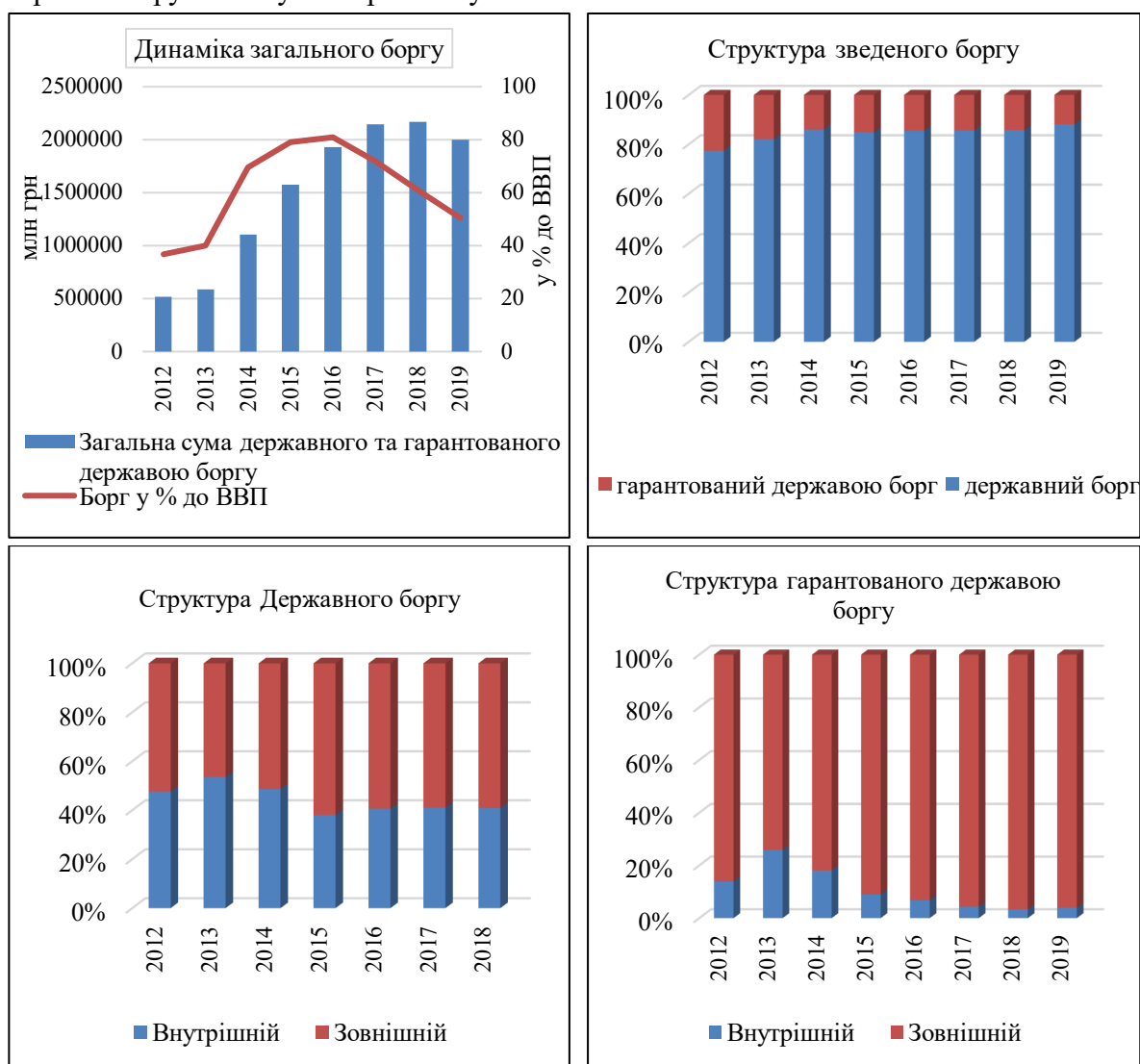

Рис. 9. Основні показники стану загального боргу держави

Джерело: складено авторами за даними Міністерства фінансів України.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Висновки і пропозиції. Для формування та розвитку публічних фінансів України як одного із базових елементів ФС України необхідно:

- проведення ефективної регуляторної політики;
- посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів;
- удосконалення архітектури бюджетної системи України в бік збільшення фінансової самостійності місцевих бюджетів і формування бюджетів розвитку відповідно до інвестиційних потреб соціально-економічного розвитку регіонів;
- підвищення ефективності функціонування державного сектору й управління корпоративними правами держави;
- удосконалення регулювання структурних перетворень засобами бюджетно-податкових важелів, забезпечення у середньостроковій перспективі інституціалізації та підвищення ефективності бюджетних інвестицій;
- забезпечення збалансованості дохідної та видаткової частини бюджету, забезпеченості поточних видатків держави її надходженнями;
- забезпечення розвитку фондового ринку України;
- забезпечення наповнення бюджету розвитку за рахунок нерегулярних бюджетних надходжень (доходів від приватизації, кредитів тощо);
- посилення ролі середньострокового і довгострокового планування;
- удосконалення механізму оцінки економічної ефективності реалізації проєктів, джерелом фінансування яких є державний бюджет.

Список використаних джерел

1. Бакуменко Л. П., Петухова О. А. Статистический анализ структуры инвестиций в регионе. *Экономика, Статистика и Информатика*. 2013. № 5. С. 143–146.
2. Веретенникова О. В., Стиран Н. О. Структурні зрушення в системі регіонального соціуму в контексті зовнішніх впливів. *Economic Annals – XXI*. 2014. № 7-8 (1). С. 99–103.
3. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році / Департамент економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Відділ з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики. Міністерство економічного розвитку України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=41c32df1-6e16-4226-a1cc-6e230ecf65e0>.
4. Ігнатишин М. В., Бурдюх Л. Ю. Міжбюджетні трансферти як ефективний метод бюджетного регулювання. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. Вип. 2(10). С. 134–139.
5. Класифікація інституційних секторів економіки України : Наказ Державної служби статистики України. від 03.12.2014. № 378. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_kls/op_kise_2016.htm.
6. Ковалева Т. Ю. Статистические показатели в анализе структуры социально-экономической системы. *Инновационная наука*. 2015. № 4. С. 63–71.
7. Кораблін С. О. Модель «відстаючого зростання»: економічні фактори та наслідки для України. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 2 (169). С. 35–46.
8. Момот Т. В., Ващенко О. М., Тесленко Р. Ю. Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 169-176.
9. Письменний В. В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24–30.
10. Региональная статистика : учебник / под ред. В. М. Рябцева, Г. И. Чудилина. Москва, 2001. 380 с.
11. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки: Аналітична доповідь / за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2012. 104 с.
12. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання: аналітичний огляд / упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 152 с.

13. Трифонов Ю. В., Веселова Н. В. Методологические подходы к анализу структуры экономики на региональном уровне. *Вопросы статистики*. 2015. № 2. С. 37–49.
14. Урсакий Ю. А. Тіньова економіка: чинники тінзації та шляхи детізації. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 1-2. С. 44–51.
15. Шпотенко В. Д. ВВП та ВНП як макроекономічні показники впливу на зростання добробуту населення. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 84–88.

References

1. Bakumenko, L., Petukhova, O. (2013). Statisticheskii analiz struktury investitsii v regione [Statistical analysis of the structure of investments in the region]. *Ekonomika, Statistika i Informatika – Economics, Statistics and Informatics*, 5, pp. 143–146.
2. Veretennykova, O., Styran, N. (2014). Structural changes in the system of regional society in the context of external influences [Structural changes in the system of regional society in the context of external influences]. *Economic Annals – XXI*, 7-8 (1), pp. 99–103.
3. Ministry of Economic Development of Ukraine (2018). General trends of the shadow economy in Ukraine in 2018. Retrieved 15 April 2020 from <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=41c32df1-6e16-4226-a1cc-6e230ecf65e0>.
4. Ihnatyshyn, M., Burdiukh, L. (2018). Intergovernmental transfers as an effective method of budgetary regulation [Intergovernmental transfers as an effective method of budgetary regulation]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, 2(10), pp. 134–139.
5. Klasyfikatsiia instytutysiinykh sektoriv ekonomiky Ukrainy [Classification of institutional sectors of the economy of Ukraine], Order the State statistics service № 378 (03.12.2014). Retrieved 15 April 2020 from http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/st_ks/op_kise_2016.htm.
6. Kovaleva, T. (2015). Statisticheskie pokazateli v analize struktury sotsialno-ekonomicheskoi sistemy [Statistical indicators in the analysis of the structure of the socio-economic system]. *Innovatsionnaya nauka – Innovative science*, (4), pp. 63–71.
7. Korablin, (2012). Model «vidstaiuchoho zrostannia»: ekonomichni faktory ta naslidky dlia Ukrainy [The “lagging growth” model: economic factors and consequences for Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, (2(169)), pp. 35–46.
8. Momot, T., Vashchenko, O., Teslenko, R. (2018). Tinova ekonomika yak zahroza ekonomichnii bezpetsi Ukrainy [Shadow economy as a threat to Ukraine's economic security]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, (15), pp. 169–176.
9. Pysmennyi, V. (2017). Intergovernmental transfers as a tool for financial equalization of territories [Intergovernmental transfers as a tool for financial equalization of territories]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, (6), pp. 24–30.
10. Ryabtseva, V., Chudilina, G. (2001). *Regionalnaia statistika [Regional statistics]*.
11. Zhalila, Ya. (2012). *Strukturni peretvorennia v Ukraini: peredumovy modernizatsii ekonomiky: Analitychna dopovid [Structural transformations in Ukraine: prerequisites for economic modernization: Analytical report]* (2nd ed.). NICD.
12. Cherniavskiy, S., Nekrasov, V., Tytko, A. et al. (2017). *Tinova ekonomika v Ukraini: stan, tendentsii, shliakhy podolannia: analitychnyi ohliad [The shadow economy in Ukraine: the state, trends, ways to overcome: an analytical review]*. Nat. acad. internal affairs.
13. Trifonov, Yu., Veselova, N. (2015). Metodologicheskie podkhody` k analizu struktury` e`konomiki na regional`nomu rovne [Methodological approaches to the analysis of the structure of the economy at the regional level]. *Voprosy statistiki – Questions of statistics*, (2), pp. 37–49.
14. Ursakii, Yu. (2017). Tinova ekonomika: chynnyky tinizatsii ta shliakhy detinizatsii [Shadow economy: factors of shadowing and ways of de-shadowing]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Economics and management of the national economy*, 1-2, pp. 44–51.
15. Shpotenko, V. (2017). VVP ta VNP yak makroekonomichni pokaznyky vplyvu na zrostannia dobrobutu naselennia [GDP and GNP as macroeconomic indicators of the impact on population welfare growth]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, (8), pp. 84–88.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Фролов Сергій Михайлович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна).

Фролов Сергей Михайлович – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой государственных, местных и корпоративных финансов, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина).

Frolov Sergiy – Doctor of Economics, Professor, Head of Department of State, Local and Corporate Finance, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadskyi Str., 49000 Dnipro, Ukraine).

E-mail: sfrolov@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9374-7274>

ResearcherID: C-1635-2018

Григораш Ольга Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна).

Григораш Ольга Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры государственных, местных и корпоративных финансов, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина).

Hryhorash Olha – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of State, Local and Corporate Finance, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadskyi Str., 49000 Dnipro, Ukraine).

E-mail: olgav.grygorash@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8089-3755>

ResearcherID: C-2397-2018

Орлов Владимир Владимирович – кандидат економічних наук, доцент, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (вул. Чернышевського, 11, м. Дніпро, 49000, Україна).

Орлов Владимир Владимирович – кандидат экономических наук, доцент, Национальное агентство Украины по вопросам выявления, розыска и управления активами, полученными от коррупционных и других преступлений (ул. Чернышевского, 11, г. Днепр, 49000, Украина).

Orlov Volodymyr – PhD in Economics, Associate Professor, National Agency of Ukraine for Detection, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes (11 Chernyshevskoho Str., 49000 Dnipro, Ukraine).

E-mail: ovv0601@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2052-6654>

Фатхі Шукаїрі – аспірант кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна).

Фатхи Шукайри – аспірант кафедры государственных, местных и корпоративных финансов, Университет таможенного дела и финансов (ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина).

Fathi Shukairi – PhD student, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadskyi Str., 49000 Dnipro, Ukraine).

E-mail: fshukairi@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0381-4707>